

Arbetaren 22/7 79

För att ha en mening om socialismen bör man rimligen ha klart för sig vad som menas med socialism. Denna enkla synpunkt är för närvarande föga uppskattad i debatten, i den politiska striden är den helt undanskjuten. Ordet socialism synes för de flesta ha blivit ett slagord utan sakligt innehåll. De borgerliga talar om socialism som ett oödligt statstvång, med människan som en kugge i en byråkratisk maskin. De som kallar sig socialister — och detta är ännu vanligt inom vår och andra länders socialdemokrati — inbegriper däri alla åsikter och åtgärder som anses förträffliga, vilket i praktiken blir åsikter och åtgärder som förkunnas eller vidtas av den sittande regeringen. På ena hållet är socialism ett förklenande ord, på det andra ett honnörsord, mera går det inte att få fram ur den förvirrade diskussionen.

Detsamma gäller i lika eller högre grad andra i vårt land gängse ideologiska uttryck. I konservativ propaganda får vi litet eller intet av den principiella konservatism, som utformats av kontrarevolutionärer från Hobbes till 1800-talets teoretiker. Om högerens allmänna åskådning får vi föga veta annat än att partiet arbetar för den enskilda människan. Liberalismen, sådan den representeras av folkpartiet har ringa gemensamt med vad som ännu för några årtionden sedan betecknades med det ordet; mellan socialliberalism och socialdemokrati finns inte ens i de dagsaktuella frågorna någon bestämd skiljelinje. Socialismen, den senaste av de politiskt betydelsefulla rörelserna, har småningom nått fram till samma stadium i den ideologiska upplösningsprocessen. Partierna tävlar, då de vill säga något generellt och idéaktigt, om samma klichéer: frihet, trygghet, lycka för den enskilde. De kunde gott enas om samma valaffisch: trevliga hus, vänliga föräldrar och rara barn, förnöjda äldre med eller utan medalj. De utlovar samma saker: allt åt alla

Herbert Tingsten

Herbert Tingsten svarar för veckans inlägg i serien "Min mening om socialismen". Han bekänner sig som klar motståndare till den form av socialism som eftersträvar en total eller mera fullständig maktställning i samhället. Den frihetliga socialismen i syndikalistisk utformning karakteriseras som utopism, då staten, enligt Tingsten, i sista hand måste planera och dirigera. Vad socialdemokratiens reformpolitik beträffar har den Tingstens gillande, samtidigt som han påpekar att frihet och trygghet har blivit gemensamma klichéer för alla framstegsvänliga partier. Varför då inte enas om samma valaffisch? frågar Tingsten.

Statssocialism och demokrati – oförenliga element

Detta är helt i sin ordning. Vi har intet skäl att längta efter de besatta extremister, som med lysande och befängda konstruktioner gav oss de konservativa, liberala och socialistiska ideologierna. Det är glädjande att enigheten kring demokratin, socialpolitiken och försvaret blivit så stor, att de kvarstående praktiska divergenserna inte längre låter sig inordnas i ett ideologiskt schema. Det är förståeligt och ursäktligt om partierna trots detta på högtidsdagar och i valtider höjer de gamla sonderhasade fanorna, brukar de gamla utslitna parolerna, för att sätta liv i menigheten. Idéerna är visserligen sedan länge pensionärer eller veteraner, men de, eller rättare de ord som betecknar dem, förevisas i traditionens och festlighetens tecken. Det må så vara, om man inte tar saken för allvarligt — och det lär inte många göra nu för tiden.

*

Vad jag nu sagt, är en förklaring till att jag inte på den av tidningen *Arbetaren* ställda frågan svarar med en analys och bedömning av den politik som förs av den svenska socialdemokratin. Vare sig vi tycker om denna politik eller inte: klart måste väl vara att vi inte bör bruka ordet socialism för att beteckna dess blandning av social reformvilja, opportunism och taktisk spekulation.

Vad menas idéhistoriskt med socialism? Enligt Nordisk Familjebok "gemenskap i samlivet såsom utgångspunkt och mål för samhällssystemet". Jag tror mig utan risk att utsluta någon väsentlig riktning kunna gå ett steg längre och med ordet socialism mena kravet på socialisering av produktionsmedlen. Detta krav har så vitt jag vet

uppställt av alla partier som kallat sig socialistiska, vare sig de hämtat sin lära från Marx eller från andra. Men nutidens demokratiska arbetarpartier har gått från det kravet, i regel genom att under bevarande av den gamla formeln omge den med reservationer som gör den icke-förbindande och alltså meningslös. Överallt i de demokratiska staterna har samma uppmjukning eller upplösning ägt rum. Det talas i största allmänhet om socialisering, men det tilläggs att den skall äga rum i önskvärd omfattning, då det behövs för att bekämpa monopol och utsugning, då det enskilda näringslivet inte fyller sin funktion eller annat i samma stil.

Emellertid skall jag här stanna vid socialism i meningen av omfattande eller fullständig socialisering (eller en statsdirigering så total, att den i praktiken blir samma sak). Jag är klar motståndare till sådan socialisering. Min mening på den punkten, som fixerades under forskningarna i modärn idéhistoria, bland annat den svenska socialdemokratin historia, bygger huvudsakligen på tron att en omfattande socialisering är oförenlig med demokrati, med den medborgerliga frihet, som är central för demokratin. Jag har så ofta och så utförligt framfört mina skäl för den ståndpunkten (särskilt i skriften *Demokratis problem*) att jag inte anser det nödvändigt att här komma med ytterligare en redovisning, allra helst som den inte kan ges med

tillbörlig korthet. Att mera fullständig socialisering genomförts blott i kommunistiska diktaturer synes mig bekräfta uppfattningens riktighet (även om de principiella skälen är avgörande); jag finner också stöd i förhållandet, att socialdemokraterna i skilda länder påverkats av samma tankegång och att de delvis därför uppmjukat sina program på sätt jag nyss berörde.

Till detta vill jag dock lägga en reservation. Jag trodde för

Min mening om socialismen

11

tio eller femton år sedan inte att demokratin kunde bevaras i samband med en så pass vidsträckt socialisering, som sedan faktiskt ägt rum på ett håll, i Israel. I detta land är visserligen privatdriften erkänd och spelar en betydande roll, men socialiseringen genom staten och fackföreningarna har gått vida längre än i någon annan demokratisk stat. Att söka fixera vid vilken punkt socialisering gör demokrati omöjlig är uppenbarligen orimligt; jag vill blott understryka att Israels erfarenheter påverkat min bedömning av denna frågeställning, men att jag fortfarande är övertygad om att vid en punkt som inte närmare kan anges, socialisering upphäver demokratin eller gör

den till ett sken på samma sätt som den allmänna rösträtten i de totalitära staterna.

Jag vill också tillfoga en reflexion om begreppet statssocialism. Särskilt på syndikalistiskt håll säger man sig vara positiv till socialismen, men fördömer statssocialismen. Detta är historiskt väl begripligt med tanke på att en rad socialistiska ideologer tänkte sig socialism som ett slags konsument- och producentkooperation; Marx och Engels såg till och med enligt den förres faktatoriska schemat socialismen som parallell med statens avskaffande. Men denna socialism utan statssocialism tycks mig uppenbart orimligt även om kooperativa sammar slutningar genom enskilda eller fackföreningar kan få betydelse måste staten i sista hand planera, fördela och dirigera. Tale om en socialism utan stat synes mig därför vara en form av utopism som närmar sig alibism, de anarkister eller syndikalister som väljer den tanken, är oft utmärkta kritiker genom sina stora och idealistiska perspektiv, men deras plattform blir en illusion utanför kritiken och analysen.

*

Den uppställda frågan skall jag också, churu ytterligt summariskt, söka besvara från en tredje synpunkt: vad jag tror om de ideal, som uppburit socialismen och om möjligheten att förverkliga dem.

Jämlikheten torde vara det

H de alib
iska

mest särpräglade socialistiska idealen. Visserligen har samma tanke på reell, inte bara legal jämlikhet framförts även inom andra idékretsar; en ärkeliberal som Bentham kunde genom ett par snabba tankefel komma fram till att det rena lät-gå-systemet småningom skulle leda till att alla fick det lika bra. Men kravet på jämlikhet i ekonomisk ställning och i sociala relationer har utan tvivel främst drivits av socialismen och har för denna varit central. Den äldre idén om *fullständig* ekonomisk jämlikhet skall jag inte stanna vid; det förtjänar noteras att den drevs av Lenin i "Revolutionen och staten" och att det kommunistiska Ryssland företer större inkomstskillnader än någon sk kapitalistisk stat. Vad jag här åsyftar är större ekonomisk jämlikhet och en sådan social utjämning att man med fog kan tala om ett klasslöst samhälle.

Vi har kommit ett stycke på den vägen under den tid jag genom personlig erfarenhet kan överblicka. Genom att den svåra fattigdomen försvunnit, genom demokratin och de sociala reformerna, har förhållandet av över- och underordning mildrats, drygheten hos de välstående och kryperiet bland de andra har nästan försvunnit, ett någorlunda naturligt umgänge kan äga rum mellan personer som — åtminstone i äldre mening — tillhör skilda socialklasser. Men att tala om ett klasslöst samhälle vore barockt. Inkomstskillnaderna är mindre, men knappast avsevärt mindre än förr, i fråga om innehavet av egendom torde inte någon nämnvärd utjämning ha ägt rum; delvis på grund av detta, delvis på grund av de nära sammanhängande olikheterna i bildning finns en betydande brist på social likställighet.

En jämnare ehuru långt ifrån jämn fördelning, synes mig därför fortfarande vara ett krav att hålla på. Här möter ett sällan öppet redovisat, men segt mot-

stånd. Här möter också vad man kan kalla tekniska svårigheter; att ytterligare utjämna genom skärpt beskattning av de högre inkomsterna torde knappast vara tänkbart, och på den punkten synes man ha resignerat i de flesta demokratiska länder. Vad som, efter fattigdomens avskaffande, synes mest angeläget är en utvidgning av undervisningen som undanröjer den nu existerande klassmässiga skillnaden mellan bildade och obildade.

De största problem — utanför utrikespolitiken — som vi står inför synes mig ha mycket litet sammanhang både med de stora hänsövnade ideologierna och dagens partidebatt. Det gäller hur människorna bör fostras för frihet och arbete, i vad mån vi skall söka forma framtidens generationer. Ju bättre våra ekonomiska villkor blir, desto större anledning har vi att vända oss till dessa principiella och ideella ting — och då kan vi kanske få en idéstrid efter tiden av käbbel i stiltje.